

ACC. N:R M. 15689 : 1-70.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *G. A. Hartman, Emmaboda*
Härad: *J. Möre* Berättare: " " " "
Socken: *Vissefjärda* Berättarens yrke: *folkkollare*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1888* i *Vissefjärda*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lokal - och personhistoria. s. 1-70.

LuF 117

15/12-61

Skriv endast på denna sida.

Naturföreteelser.

Det finns i varje bygd berättelser och sägner om skilda slag av naturföreteelser, och även i Vissefjärda socken och angränsande byar förekommer sådana, som jag hört berättas, antingen av mina föräldrar, hemmansägaren August Gustafsson och hans maka Bothilda, födda resp. 1845 och 1855 samt födda i resp. Vissefjärda och Eringsboda församlingar. Andra personer har även varit sagesmän, av vilka jag uppsnappat mångt och mycket under barndomen samt senare under de många årens lopp. Jag ska lämna några uppgifter om dylika saker i det följande.

I byn Fåglasjö - det kan nämnas att det är min födelseby, belägen i Vissefjärda socken nära gränsen till Långasjö, förr, till 1889, tillhörande det s.k. Kåraböket av Vissefjärda socken men Könga härad i Kronobergs län - ligger nära långasjögränsen i norr vid f.d. häradsvägen Holmsjö - långasjö en liten bergsträckning på höger sida, som fått namnet Trollberget. På västra sidan om "berget" är en liten sumpmark, som avrinner genom

1.

Aug 117

en liten bäck, som går under vägbanan. Denna plats, Trollberget, har jag sedan barnsben hört berättas mycket om, att det var tillhåll för mystiska väsen. Både barn och vuxna med förresten var skygga för platsen, särskilt under mörker, varför man sällan tog sej före att gå vägen ensam förbi som barn. Också berättade folk, att de vid förbigåendet hört en del ljud, som torde ha härrört från trollen, och man hade t.o.m. känt lukten av stekt fläsk och andra matslag, när man redde till måltiderna inne i berget. Det märkte jag aldrig nånsin, oaktat jag passerat stället tusentals gånger! Även spökerier förekom, sades det, naturligtvis på natten. En gammal kvinna berättade, att hon hade varit och vakat ut en död och skulle gå hem mitt i natten. När hon kom mitt framför berget, skyntade hon kring fötterna lik som ett nystan, som rullade framför och omkring henne. Hon blev lite skygg men fortsatte mot hemmet. Efter passagen av berget hörde hon gälla tjut, vilka hon ansåg härröra från trollen. Alltså var stället för 60-70 år sedan okänt, men det blev ännu mer otrevligt, vilket särskilt barn tyckte, då torpare Joels hustru - han hade sin stuga ett hundratal meter från Trollberget - en kväll hittades död i det vattenfyllda vägdiket mitt framför berget. Hon hade snubblat ner i mörkret samt drunknat. Hon var mycket ål-

2.

derstigen, vilket ju tillsammans med mörkret var orsaken till olyckan, men vidskepliga gamla trodde fullt och fast, att det var trollens skull.

Från norr till söder löper genom Vissefjära socken en rullstensås, som går ungefär parallellt med Lyckebyån. Uppe i norr intill Emmabo by har man sen gammalt flera grustag, och här har man tagit väglagningsmaterial sedan gammalt. I Emmabo fanns i äldre tider ett fullständigt gästgiveri, där man också sålde öl och brännvin. Vägen förbi var huvudstråk mellan Karlskrona och Växjö, eller också, om man tog till höger i Eriksmåla, till Vetlanda och vidare mot Stockholm. På krogen här samlades vägfarande, körande och gåendes, av skilda kategorier: knallar, judar, gesäller osv, och särskilt knallar och judar räknade man ha gott om pengar på sej. Så det var inte uteslutet, att flera av dylika handelsmän försvann spårlöst efter att ha besökt gästgiveriet. Man hittade för många år sedan, femtio eller mer, flera skelett, när man höll på med grustäkt här. Och man förmodade, att det var rånade och mördade vägfarande, som gömts i åsens sand.

Ett namn, som tyder på rån och röveri en bit söder om Emmabo, är Rövaredalen, alldeles intill landsvägen, en kittelformad dal, där det sades ha förekommit överfall av resande i gammal tid. Här låg alltså rövarena 3.

och tryckte i mörka skogen för att vänta på offren, som sedan slogs ihjäl och slängdes i gölen på andra sidan vägen eller grävdes ner i sanden på åsen, liksom invid Emmabo by.

Jag fick som barn följa med min far med hästskjuts från mitt hem ner till Johanishus skola, som låg $4\frac{1}{2}$ gamla mil från vårt. Min äldste bror var nämligen anställd som lärare i den folkskola, som fanns på greve Wachtmeisters gods (fideikommiss) en mil från Ronneby. Far körde nämligen var höst i slutet av förra seklet ner med ett lass torkad s.k. efterklöver, som bror min skulle ha till hönsfoder (han var nämligen innehavare av ett stort hönseri som biförtjänst till den magra lärarlönen). Då körde vi genom bl.a. Sillhövda, Eringsboda och Tvings socknar, och det var just i en by, Gnetteryd, i sistnämnda socken, som jag såg ett par väldig stenar, flyttblock, stående intill varandra och höga som hus. De hade fått namnet "Gnetteryds stutar", eftersom de stod intill varandra som ett par sådana dragare. Sedan dess har jag åtskilliga gånger farit förbi "stutarna" och ^{vid} (vart tillfälle imponerats av deras storlek och som naturminnesmärke. En historia om dem berättade far för mej:

En person från trakten kom en dag till staden Karlskrona och råkade
4.

därvid vid besök på en krog en slaktare i stan, som frågade om mannen hade några oxar till salu. Ja, det hade han, det var ett par stutar, som var till avsalu när som helst, men slaktaren fick då själv fara upp till byn Gnetteryd och hämta dem. Köpet avslöts med att slaktaren gav handpenngar på stutarna samt även bjöd på köpskål. Så var allt klart, och man skildes åt. Några dagar därefter kom slaktaren till Gnetteryd för att avsluta köpet samt hämta sina stutar. Men mannen var inte tillfinnandes, och då de fick reda på att det var fråga om stutar, fick slaktaren reda på att han blivit bedragen och att den okände säljaren menat stenhjättarna. Han kunde näppeligen föra stutarna i fråga hem till stan, och handpenningen var alltså förlorad och resan gjord förgäves!-

Inte långt från mitt föräldrahem finns nära allmänna vägen Vissefjärda-Eringsboda på byn Frostensmåla ägor en stor morän med ofantliga flyttblock överst, vilka bildar ett röse från istiden. ^{Sjölva} Sjölva stenröset har en höjd av 6-7 meter över marknivån, men räknar man från nedanför liggande kärrmarker torde höjden vara mer än det dubbla, och omkretsen av röset torde väl vara 30-40 meter. Alltså en försvarlig massa stenar, de allra flesta stora och vägande flera ton stycket. Folket i bygden har givit det

5.

namnet Drakarör. Och anledningen till det säjes vara, att man förr trodde att det i röset bodde en drake, som ruvade på en mängd dyrbarheter av både guld och silver. Då och då tog draken ut sitt glitter för att sola det. Om då någon person var påpasslig att just då kasta en kniv eller annat föremål av stål in i högen ädla metaller, skulle han bli ägare till härligheten och draken ge sej av från platsen. Men ännu har ingen lyckats med den saken, varför draken fortfarande har sitt värdefulla gods kvar och alltjämt då och då väl tar fram det en vacker solskensdag.

I en annan del av Vissefjärda vidsträckta socken finns ett annat istidsminne i form av ett röse, nämligen Anta-rör. Detta är många gånger större både i fråga om höjd och volym än Drakarör. Det är beläget inte långt fågelvägen från Vissefjärda kyrka, alldeles intill Blekingegränsen. Vid rösets fot är byn Eremitemåla till finnandes, och söder om rösets fot och alldeles intill finns sjön Trollgölen. Hur Drakarör och Antarör tillkommit vet man, det är moröner med flyttblock, men sägnen säger annat. Så här lyder den: För länge sedan var en jättekäring på väg från sin boplatz västeröver för att rekognoscera för eventuell flyttning till område,

6.

där det inte fanns de retfulla vita skällkorna - kyrkorna med klockor - som ideligen irriterade jättarna. Hemifrån hade hon tagit förklädet fullt med sten och jord att bygga sitt hus med på den nya platsen, alltså Visfjärda. När hon kommit till Frostensmåla, brast hennes förklädsband och en liten del av förklädets innehåll tappades. Det blev till Drakarör. Med den största delen anlände hon till Eremitemåla - även kallat Antamåla i orten - där hon slängde av bördan, vilken gav upphov till Antarör.

De andra trollen eller jättarna kom sedermera också de till Antarör, där alla bosatte sej. Det berättas, att folket i byn samt trollen stod på vänskaplig fot med varandra, och bl. a. gav trollen tips till bönderna, när något av deras djur kommit bort i skogarna kring byn. Och vid bak, brygd och slakt var det vanligt att folk i byn lånade "remedjer", såsom kar och kittlar m. m., av vilka don trollen hade mycket gott om. Som tack för lånen gav man trollen att smaka av godbitarna, t. ex. korvar, öl osv. En gång skickade matmor på en av gårdarna drängen ~~att~~ efter en slakt ut till röset för att återlämna en lånad kopparkittel, ^{i vilken} som hon lagt en blod- och en köttkorv till trollen. Men drängen, som var hungrig, åt opp godbitarna samt gjorde sen sin tarv i kittl^{-eln,}en, varefter han satte den invid

7.

en öppning vid rösets fot. När trollen upptäckte nedrigheten, som människorna nedlätit sej till och att detta var tacken för välviljan mot dem, blev det inte mer någon bortlåning av kittlar eller dylikt i fortsättningen. Byborna kunde inte begripa sej på trollens förändrade hållning, endast drängvaskern visste det, men han teg som muren. Både Draka- och Antarör sades vara tillhåll för förrymda brottslingar samt ^{hade} tjuvgömmor, då särskilt i det senare röset stora öppningar förefanns mellan stumbulingarna, så att en eller flera personer skulle kunna ha inträngt i rösets innandöme.

Om träd hörde jag som barn berättas, att i vår by fanns en al och en oxel, bägge av väldiga dimensioner, den förra växte i vår närmaste grannes, hemmansägaren Olof Petersson i Fåglasjö, bol, det senare i en åker i närheten av det förut nämnda Trollberget i samma by. Vad alen beträffar såg jag följande: bonden Olof Petersson hade en kviga, som hade fått blod i urinen, alltså blodgång, och bonden tog och borrhade ett hål i alens rot. I detta hällde han en skvätt urin från det sjuka djuret och satte sen en plugg i hållet, som således noga tilltäpptes. Huruvida det hjälpte med detta kan jag ej minnas, men djuret dog dock inte. Det är att
8.

märka, att man i den nämnda bondens familj var ytterligt vidskepliga och särskilt svärmodern till bonden var känd som en s.k. klok gumma, sysslande med litet av varje, såsom skaffa tillbaka smörlyckan, bakhell och "ta opp" för sjuka, hamra bort stolsteget (vagel i ögat), rista bort revormar m.m. Dottern fick av sin mor - Gamla-Kajsa - svärmor till bonden, lära sej alla av mor sins skrock och konster, som hon ofta utövade, när jag var barn och sedan hennes mor blivit för gammal att "arbeta". Det kom personer långt nerifrån Blekinge för att söka bot hos Gammel-Kajsa samt senare hos dottern Kajsa-Lena.

Vad oxeln beträffar, så anlätades den för att bota tandvärk och efter vad som berättades med största framgång. En version av tillvägagångssättet var, att den som hade tandvärk besökte oxeln nattetid samt med en hammare slog in en spik i en av oxelrötterna och sedan utan att se sej om gav sej i väg hem. Att spiken slogs just i roten hade väl sin betydelse, då ju värken i tanden satt just i tandroten. Ja, vad försökte man sej inte på för konstigheter förr, när det molade i en tand både dag och natt! - Om jag inte missminner mej, så står bägge de omtalade träden kvar än i dag och är naturligtvis avsevärt större än för 60 år sen.
9.

För ett hundratal år sedan var inte sjöarna i vår trakt förbundna medelst kanaler eller diken, som det sedan blev, innan man började odla upp mossar omkring dem. Genom nyodling sänktes sjöarna^{-s} nivå, så att man kunde få mossarna dränerade och torra nog för brukning och odling, och härigenom hindrades också sjöarna för att under höst- och vårfloder eller vid stark nederbörd sommartid svämma över och dränka omgivande låglänta marker.

Genom sjösänkningarna förvandlades en del sjöar från flera tunnlands yta till småpölar. Så hände t. ex. med Pottan på Prämbö ägor, Guttamåla grytan i byn med samma namn (Guttamåla) samt Iglagöl mot Fornamåla och Per göl i Fågelsjö. Dessa gölar har sålunda reducerats till småpölar kring vilka det växer pors och marträd, och på tuvorna kråk- och tranbär. De säjas vara ofantligt djupa: Per göl lodades med en oxtöm (c:a 12 m.) men man nådde inte botten med den. Någon fisk har man inte påträffat i dess gölhålor, om det var några från början, så har de väl dött ut efter dikningarna. Innan t. ex. Fågelsjösjön med diken sattes i förbindelse med ovanför liggande Lida-sjön och nedanför belägna Madgölen, översvämmades lågmarkerna nedanför vårt boningshus, och far talade om att han som poj-
10.

ke på 1850-talet efter vårfloden letade fisk i hålorna, rörde opp vatt-
net i dem med en käpp, så att fiskarna föt upp, varefter han samlade dem
i en korg f.v.b. till matbordet.

Många naturliga källor finns både i närheten av byarna och ute i
hagmarkerna. På vår gård fanns i beteshagen den s.k. Ko-killan, och som
namnet anger, så var den belägen i kohagen samt försåg korna med vatten
under sommarens betesgång. Och aldrig tröt vattnet i den ens under torra
somrar, som t.ex. 1868 eller 1921. De torpare eller backstusittre, som ha-
de bosatt sej ute i byns ytterområden eller långt ute i tassemarkerna
letade opp sej kalkkällor, där de tog sitt matvatten. Vatten till tvätt
skaffade de sej, om killan inte gav nog, i någon av de många sjöarna, den
som fanns närmast stugan. På vår gård bodde på 1860-70 -talen en torpare,
Gustaf Petersson, som på grund av sin sävlighet fick öknamnet "Gustaf
Bråttom". Han flyttade från vår äga till en annan bondes i byn, alldeles
intill den tidigare boplatsen, och stenfoten och den nerrasade spisen
och skorstenen kan ännu ses på båda ställena. Åkern, som han odlade kring
sin stuga på vår äga, kallas än i dag Bråttom-lyckan och källan Bråttom-
killan, som inte många i nutiden vet, att den existerar men förr släckte
ll.

törsten på mången vandrare. Många av dess killor lämnade inte mycket vatten på en gång, men slut tog det aldrig. År 1921 torkade de Testa av de grävda brunnarna ut, bl. a. min skolbrunn, men då hade vi i närheten en källa, som genom kommunens försorg grävdes djupare samt stensattes på sidorna och där inte bara vi utan hela byn tog sitt vattenbehov det torraste av år, som jag personligen har upplevt hittills.

På Olof Peterssons hemman i Fåglasjö fanns nedanför huset deras bol, en sank slättermark, och där fanns ett ställe, som de kallade "roningen", vilken det berättades om. En torr sommar för mycket länge sen då alla brunnar var sinade till sista droppen, beslöt ägaren till bolet att gräva en brunn just i den nämnda roningen, som även den ifrågavarande sommaren inte förlorat sin väta. Sagt och gjort! Men då man kommit ner några alnar, träffade man på en "älvådra", varur vattnet forsade med en väldig kraft, och för att inte dränka hela bolet, ja, kanske denna del av byn, måste man täppa till i gropen. Och detta gjorde man med alla medel: alla täcken och kläder, fjäderkuddar och bolstrar stoppades i hålet för att stäcka flödet, vilket slutligen lyckades också. Men man hade haft en stor oro för denna älvådras blottande. Och sen fick roningen vara i fred.

12.

Om enstaka stora stenar, mer eller mindre egendomligt utformade, trodde man inte naturen hade något att skaffa, utan de hade helt enkelt ditskaffats på sina nuvarande platser genom jättar och troll. Antingen hade dessa resar roat sej med stenkastningen eller också hade man siktat på en "vit skälleko", d.v.s. en kyrka, vars klockor irriterade dem. Var en hel mängd sådana block spridda på stor yta, trodde man att trollen varit i strid med varandra och då använt stenarna som projektiler. Några andra upplysningar i hithörande fall gavs inte, men då man påträffade bergknallar med stora sprickor, sades det att dessa uppkommit, då Frälsaren dog och då "hällebergen rämnade". Detta hörde jag säjas som barn av en gammal kvinna, som legat lam i sin säng sedan ungdomen och var mycket religiös.

I vår kohage i Fåglasjö hade vi ett väldigt flyttblock, som låg på en hall högt oppe på en backslänt. Nedanför var en stor mosse, Flyet, som far hade låtit odla. Där stenen låg kallades Fly-brånen. Den stenen var i vårt tycke väldigt stor, då den var c:a 3 m lång samt ett par meter hög och bred. Den liknade nästan en träsko till formen samt vilade endast på en några kvadratdecimeters yta och skulle lätt av några karlar med vågstänger ha tippats utför den höga branten ner i Flyet. Men den
13.

ligger ännu kvar på sitt fundament.

Fornminnen.

Några forminnen, s. k. fasta sådana, har man inte funnit i Vissefjärda socken, trots att man här och var funnit lösa sådana, såsom pil- och spjutspetsar, stenyxor, urhålkade båtar av trädstammar samt rester från forntida järnhantering, där sjömalm smältes. Folkskollärare Allan Wihede, Vissefjärda, bördig från byn Bromboda i samma socken, trodde sej vid en undersökning inom hembyns marker där ha funnit en gravhög, men då inget vidare sedan avhörts, torde fyndet inte ha varit det som antogs utan endast en formation i marken av naturen.

Däremot skulle man kunna kalla det för historiskt minnesmärke, vad som finnes på en udde - förr en ö - i sjön Nätterhövde, nära gränsen mot Sillhövda socken i norra Blekinge. Här finns en skyttevall av ett tiotal meters längd, av jord och sten, meterhög, som säkerligen utgjort ett skyttevärn för svenskar. Danska landet var bara 100 m. tvärs över viken, och då man vid och i vallen funnit små kanonkulor av järn samt bösblås, får man antaga, att kanonkulorna avskjutits från den danska sidan mot

14.

svenskarna bakom vällen, som försvarat sej med musköter. Det var alltså inte strid mellan befolkningen utan mellan reguljära soldater, som inträffat kanske under Erik XIV:s tid eller måhända under det s.k. Kalkmarkkriget. Ja, ingen vet något exakt, men vällen finns kvar, och själv har jag en där funnen kanonkula, c:a 4-5 cm i diameter.

I byn Ramsjö, Långasjö socken, några kilometer från Visséfjärda gräns i väster, fann man för ett 40-tal år sedan en hällkista i ett röse på en åker. Röret hade säkerligen till det mesta uppstått genom att man lagt upp uppbrutna stenar vid odlingen. Hällkistan blottades, då ~~en~~ bonden, som ägde åkern, började frakta bort röset, då han byggde en stenladugård. Då man kommit ner till kistan, förstod man att det var ett fornminne och kallade på expert, som undersökte fyndet.

Kyrkan och kyrkogården.

Visséfjärda kyrkas ålder är inte så imponerande, den byggdes i slutet av 1700-talet och således ännu ihe 200 år. Den äldre kyrkan hade legat på samma ställe. Men när det första templet byggdes har ännu ej någon med bestämdhet kunnat ange eller om den varit uppförd av trä (som stavkyrka) eller av sten såsom den nuvarande. Men sannolikt torde denna

15.

första kyrka ha varit på samma plats som den nuvarande. Sägner vet berättat, att man velat förlägga den första kyrkan på annat ställe än vid "Vesasjön" (där den nu finns), nämligen i Bromboda upp mot Andersmåla, några km från kyrkan av i dag. Folket i socknen var delat således i två läger, när det gällde plats för den första kyrkan, och man enades därför om att låta utröna det rätta genom att binda samman ett par tvillingoxar och släppa ut dem på en plats mitt emellan de av de bägge skilda lägren bestämda byggplatserna. Dit oxarna drog sej, där skulle kyrkan bli byggd. Oxarna, fortfarande sammanokade, gick och gick samt kom slutligen till Vesasjön, som de simmande tog sej över. På stranden, där de landade efter simturen, grundades socknens första kyrka samt har efter nybyggen och tillbyggnader sedan dess bibehållit sin ursprungliga tomt. Här följer en av mig upptecknad sägen, berättad av flera men av mej bortglömda sagesmän:

Innan oxprovet företogs hade man börjat bygga kyrka i Bromboda. Det som byggdes på dagen revs emellertid ner på natten, av trollen, sade man, men i själva verket torde det ha varit några av motsatta lägret, vilka inte gillade kyrka i Bromboda utan ville ha den vid Vesasjön. Bygget upphörde i Bromboda, sedan Vite Krist genom tvillingoxarna utpekade rätta

16.

stället. Och ^{så} var den tvistefrågan ur världen troligen för alltid.

Ett annat kyrkbygge ska något beröras. En sägen säger att man i Långasjö velat ha kyrkan på annan plats än den nuvarande. Den hade uppförts där den nu ligger, d.v.s. den första kyrkan, men då Kåraböket inom Vissefjärda socken i administrativt hänseende från länsindelningen hört till Kronobergs län och då invånarna därstädes inte hade något emot att i kyrkligt hänseende höra till Långasjö pastorat, beslöts att bygga kyrka på Karsamåla mark i Långasjö, varigenom Långasjö plus Kåraböket blev till ett och med kyrkan "mitt i byn". Karsamåla ligger gränsande till byn Stångsmåla i Kåraböket. En hop stenar, både natursten och kilade sådana, säjes ligga upplagda på en plats å Karsamåla mark och tros härröra från upplag för ett nytt kyrkbygge. Det blev dock ingenting av med den planen heller, liksom med bygget i Bromboda. Men då folk i Kåraböket hade närmare till kyrkan i Långasjö än i Vissefjärda, var tanken inte så tokig i alla fall. Den nämnda abnormiteten i administrationen ändrades omsider 1889, så att Kåraböket kom att tillhöra både Vissefjärda socken och Kalmar län.

Pestkyrkogårdar och kolerakyrkogårdar finns på en mängd ställen i 17.

i vårt land, och i Vissefjärda säjes en pestkyrkogård vara tillfinnandes i Bromboda samt för i koleran på 1830-talet avlidna dels i Gajemåla en och för Kåraböket en i Buemåla intill sjön Törn (Jämsundavik).

Klockstapeln invid kyrkan i Vissefjärda som är av trä, har en smäcker spira, som slutar med en stor, ihålig mässingskula. Min far talade om för mej, att kulan var så väldig, att den rymde en tunna råg.

Angående klockorna i stapeln, så hände sej att en av dem för c:a hundra år sedan sprack. Detta skulle ha inträffat en söndag, då några ynglingar hade fått lov att hjälpa väktaren vid sammanringningen. Det var nämligen en sport bland unga män den tiden att ringa i klockorna samt tävla om att få dem att "ringa över", d. v. s. sno runt, vilket inte borde få förekomma. Sådan okynnesringning blev föremål för diskussion å sockenstämman, som uttryckligen förbjöd dylik. På tal om spruckna kyrkklockor så sprack lillklockan i Långasjö för en 30 år sedan, och därom pratades mycket. En gammal kvinna, Greva-Fia, skriven i Långasjö men som mest var på luffen i bygden, en ökad för spå- och trolldom, med kortleken i kjortelsäcken, hade dött nere i Karlslunda och fördes därifrån tillbaka att begravas i hemsocknen. Då det ringdes själaringning för 18.

Fia, sades lillklockan ha rämnat, och det var ett tydligt tecken till att hon varit ett djävulens barn.

På 1890-talet försågs kyrkan i Vissefjärda med nya dörrar samt en annan orgel. De gamla dörrarna såldes på auktion till en bonde i Fornmåla, som satte in dem som dörrar i en nybyggd vedbod. Vilket folk i orten ansåg som ett helgerån. Den orgel, som insattes, var en begagnad, men den var så ytterligt förnäm, att den hade kommit från själva domkyrkan i Kalmar.

En sägen berättar, att en dödgrävare i Vissefjärda, som skulle gräva för ett lik, fann att den uppgravna kistan eller spillrorna därav inte innehöll skelettdelar utan en alstock av manslängd. Den som där hade begravts var en herreman från någon av herrgårdarna; denne hade varit fri-murare, han hade tagits av dem, slaktats samt exporterats till "hundturken". Han hade vid begravningen ersatts av en trästock, men nu vid om-grävningen av kyrkogården hade falsifikatet upptäckts.

En annan historia från kyrkogården hörde jag mor berätta, men om det rörde sej om Vissefjärda eller Eringsboda - i den sistnämnda socknen var mor född - vill jag lämna osagt. Emellertid hade dödgrävaren vid 19.

omgrävning av en grav fått opp kraniet av en kvinna. Vid närmare granskning av detta såg mannen, att en stor spik satt indriven i huvudskålen. Dödgravaren larmar prästen, och man gör en utredning, vilken kvinna som det rör sej om och som begravts just på denna plats. Och man kommer fram till, att hon hade varit gift med en bonde samt att hon hade dött hastigt. Därefter hade bonden gift om sej med en ung flicka, som tjänade pigga på stället. De båda levde ännu, och det blev en rättegång, som slutade med att bonden hamnade i galgen för hustrumord.

Bebyggelse och byliv.

När bebyggelsen först började i Vissefjärda socken, så skedde den säkerligen allra först vid Lyckebyåns stränder samt kring de stora sjöarna i denna ströms vattensystem, t. ex. Törn, Bockabosjön, Ödevaten osv. Men sedan folkmängden ökats skedde utflyttningar till omgivande skogsområden, de byar, vars namn slutade på bl. a. MÅLA, vilket betyder nyodlade områden. Och sådana gårdsnamn finns det särskilt många just i Vissefjärda samt i omgivande socknar.

Ända fram till 1820-talets början var jorden oskiftad (laga skifte) i bl. a. min hemby Fåglasjö. När detta skifte hade slutförts började man 20.

så smått flytta ut gårdshusen från den trångbodda gyttrigheten, för om än i forna tider detta boende inpå varandra kunde kännas tryggt, så kändes den många gånger ännu mer besvärande, när inte längre fruktan för våldsmän var överhängande. Alltnog, utflyttningen skedde successivt, börjande med de allra äldsta gårdshusen, men i vår by, Fåglasjö, var det endast två gårdar, som inte berörts, nämligen vår samt Olof Peterssons, vilkas boningshus fortfarande står på de urgamla tomterna, blott 10 m. från varandra. I gamla papper, tillhörande vårt hemman, står det, att det var lantmätare Chythraeus, som verkställt det laga skiftet 1826, och i vår socken finns inga hemman, som undantagits från laga skiftet.

Vid sagda skifte kom somliga åboar att få endast ett skifte med husen byggda på inägorna, andra fick två eller tre samt i vissa fall ännu flera. Dessutom tilldelades somliga byar gemensamma utrymmen, såsom mark att gräva ut källare och basta i (en grusbacke), ett skogsområde samt vägar över grannars mark. I min hemby undantogs för gemensamt bruk även vattnings- och tvättställe vid sjön samt en plats, där det var djupt vatten, en s.k. svängplats, där man "svängde" hästarna, d.v.s. hästen var bunden vid ena änden av en lång tøm, drevs ut i sjön samt fick simma ut 21.

så långt tömmen räckte samt göra en sväng, en cirkelbåge ut i vattnet, varefter den som höll i tömänden på land småningom halade hem till stranden den simmande hästen. En fin metod att göra hästarna rena och ge dem motion.

Vid skiftet indelades byarna i två eller flera delar med namn som Östregård och Västregård, såsom i Fågelsjö, eller Södregård och Norregård, som i en närbelägen by (Stångsmåla). Mindre byar delade inte. Nu har denna indelning ersatts med nr 1, 2, 3 osv. Mantalssiffrorna för hemman står dock kvar. Vid tiden för skiftet, nära 150 år i vår bygd, fick en del åboar små arealer, även om hemmanstalet var stort. Min föräldragård t. ex. var $\frac{3}{8}$ mantal men hela arealen bara 105 tunnland. I ett annat fall i en närgränsande by fick en åttingsbonde 150 tunnland. Detta berodde på, att min farfar, Gustaf Månsson, fick stora inägor med mycken åkerjord samt bördiga ängar (bol) samt bättre heteshagar än den i det senare fallet. Den senare fick mycket "avrösningsmark", d. v. s. stening och mager mark, endast lämplig att växa skog i, och då den tiden skogen var av föga värde, blev arealen för den gården fyra gånger större per åtting än för min föräldragård. Och vid delningen berodde mycket på lantmätaren, hur han

22.

taxerade marken, betygsatte den. Kanske en och annan tom. åstadkom genom mutor eller god mat och dryck under förrättningarna, att han fick fördelar, som inte tillkom de flesta andra. Men i vår sjörika trakt var det en riktlinje lantmätaren skulle följa, och det var att laga så att om möjligt alla åboarna skulle få någon av sina ägostycken gränsande till en sjö eller annat vattendrag, detta för att betesdjuren alltid, även under de torraste somrar, skulle ha tillgång på dricksvatten, ty i många fall kunde det annars ha blivit vattenbrist för husdjuren, trots att inom hagen fanns en naturlig källa, som under normala år ej torkade ut.

Mark, som ej taxerades högt vid skiftet, var kärr och myrmarker. Man hade nämligen ännu icke börjat odla mossar i dess marker, men sedermera fick man genom nyodling av mossar den odlade jorden mycket utökad. Så var det med vårt hemman: far odlade många sådana arealer, som förut endast varit av värde som betesmark. Sådana kärr och sumpmarker var t. ex. Bola-mossen, Stora getakärr, Lilla Getakärr, Oxhagsmaden, Sjömaden och Flyet. Far odlade även åkrar, s. k. trädor: Fårahagsträdan, Almkvistaträdan, Stora trädan, Lilla trädan samt Odlingshagen och utökade därigenom den odlade arealen, när han tillträdde hemmanet 1871, från 5 tunland till 25. 23.

En mindre vanlig utflyttning ur det gamla byalaget skedde från bl.a. Fåglasjö Västregård om 1132 mantal, då gårdshusen flyttades inte mindre än 3 km från den gamla byn. Och allt fortfarande är denna lilla bondgård bebodd. Vad orsaken till denna långa flyttning var kan man väl inte riktigt förstå, men antagligen ville ägareⁿ komma ärmare fiskrika sjöar och goda jaktmarker att ha som tillskott, då så litet hemman inte i sej själv gav familjen hela uppehållet, utan tillskott måste äga rum från vad skog och sjö kunde inbringa.

Försvunnen bebyggelse? Ja, det har vi mycken i vår bygd. Det gäller inte hemman utan stugor, byggda på arrenderad mark, med lite jord omkring samt tillgång till sjö och skog, arbete i skogen eller som dagsverkare hos bönderna, ofta småhantverk osv. Ett otal av dessa småställen är försvunna, knappast några återstår. Även de forna soldattorpen eller båtsmans- och ryttartorpen har rönt samma öde. Något av dessa har inköpts av soldaterna etc. eller återgått till bönder inom rotarna. Så har det gått med vårt soldattorp i början av detta sekel, då det kom ny soldat, vilken avlönades med kontanter i ett för allt. Endast grundmurarna till dessa många stugor står kvar, syren- och bärbuskar och något gammalt fruktträd.

24.

är det enda, som vittnar om för nutidsmänniskorna, att här bott folk, som levt ett fattigt, strävsamt liv men slutligen övergivit boplatsen för att skaffa sej bättre bärning. Vanligen levde de gamle kvar på sitt lilla ställe till döddagar, men inga av barnen ville övertaga föräldrarnas lott att bo ute i villande skogen. De flyttade till samhällen och städer inom landet eller gav sej till utlandet, Danmark, Tyskland, Amerika, främst det sistnämnda, och många stugors hela barnakullar tog sej dit, stannade för alltid där eller sporadiskt reste tillbaka efter några arbetsamma år, med dollars på fickan, köpte sej gård och gifte sej. Otaliga farmare i Amerika ^{var} är fattiga torparpojkar, som i Sverige inte haft utsikt att bli självägande bönder, som blivit välbärgade och vars barn och barnbarn assimilerats i det stora främlingslandet. Bland bebyggelsen, som raderats ut, kan räknas alla de små vattenskvaltor, som fanns i var by, en eller flera. Endast fallet samt dambyggnadsstenarna kvarstår såsom minnen från svunnen tid. Dessa skvaltor sköttes av bönderna var för sej, malde var sin säd men inte hade lejd "möllare". I Fåglasjö, som hade ett 10-tal gårdar, skaffade man sej lejd mjölnare, som bodde i kvarnkammaren samt avlönades av bönderna allt efter smäldens storlek.

Namn på åkrar och mossar på vår gård kan ytterligare nämnas: Stora-kern (den var ändå bara tre tunnland, men den största av dem alla), Gatlyc-kan (låg invid fägatan mitt för lagården), Lundåkern (belägen i ängen) samt Bolåkern (låg intill Bolet. På andra hemman hade man t. ex. Smedlyc-kan (där hade förr bott en smed), Fideikommisset var namnet (i folkmun) på ett avsides torp i Frostensmåla, Ängagärdet (del av ett gärde (äng), beläget i "ängen" (änden) på ett stort gärde, alltså allra längst avlägset. En mosse hade namnet Fyrvedsmossen (i den hade man rensat bort en mängd stubbar, s. k. fyrved, furuved eller kanske benämningen härleder sej av att man högg sönder sådan ved smått och torkade för att sedan göra upp eld i spisen med, sätta "fyr" med, då den innehöll mycket tjära).

I vår Bolamosse, som låg strax nedanför vårt bol, fanns ett absolut ingen mans land, som ej gick att uppodla och som man kallade Tåjen. Att den inte var odlingsbar berodde på, att inte långt ifrån, in på grannens mark fanns Per göl, förut något beskriven. I Bolamossen hittade vi i min barndom en rund gjutjärns medaljong, diameter c:a 1 dm, som hade en upphöjd bild av någon kung eller annan personlighet. Ett mynt var det inte, då fyndet var av järn. Om en annan mosse, Sjömaden vid Fåglasjösjön, be-
26.

rättade far, att den under ett krig i trakten tre gånger varit i fiendens ägo men fjärde gången återtogs av "de våra". Sannolikt var det en verklig bild av kriget i Varend på 1500-talet under Erik XLV:s regering, då bl.a. byarna Lida och Prämboda samt Piggsmåla i Långasjö socken brändes och plundrades av danskarna.

Far berättade att min farfar, som far övertog gården av, Gustaf Månsson, född 1806 och död 1890 (jag var då två år, så jag har inget minne av honom), på sin tid som bonde omtalade, att han var med på s.k. kungsskjuts. Kungen hette Karl Johan, och då han var på resa mot Karlskrona, måste bönderna i de trakter han genomför, släppa till skjutshästar för de stora resvagnarna. Då mötte bönderna i Vissefjärda opp vid korsvägen Bössan, där landsvägarna Växjö-Karlskrona och Tingsryd-Kalmar korsade varandra. De småväxta vissefjärdahästarna fick spänna sej till det yttersta för att i karriär dra de tunga vagnarna, och många djur blev fördärvade av strapatserna, ty kungens kuskar hade intet förbarmande och inte de kungliga resenärerna heller, ty huvudsaken var, att de kom fort fram till resans mål. Hästombytet skedde sen vid gästgiveriet i Fur, som låg vid Lyckebyån, vilken var gräns mot Blekinge, och där fick bönderna hämta

27.

sina hästar. Dessa kungaskjutsar var illa omtyckta, men länsman befallde om saken, och då tordes man inte annat än lyda.

Min farfar var i sina yngre år som bonde sexman eller fjärdingsman för Kåraböket, som hörde till Konga härad med tingsställe i Ingelstad, som från urminnes tid varit säte för rättskipningen inom häradet. Där finns bl. a. minnen från forntiden, såsom Inglinge hög med domarring. Han omtalade att han en gång var med som rättstjänare, då en brottsling halshöggs i Ingelstad. Farfar var med och bildade spetsgården omkring stupstocken med skarprättare och den, som skulle avlivas. Han omtalade, enligt min fars berättelse för mej, att farfar blev djupt gripen av det hemska dramat, men att stora mängder nyfikna hade kommit dit för att titta på men som hindrades att tränga sej fram för långt genom att en spetsgård stängde av området.

Angående spökerier i trakten, så var en del prat om sådant i min barndom. Mycket av vad jag hörde då har fallit i glömska men en del är kvar i minnet. Sålunda berättade en kvinna, Kajsa Lisa, en änka till en bonde i byn Fåglasjö, vilken ofta brukade vaka ut dem som dog, att hon en natt, då hon skulle gå hem, mötte en likfärd. Detta tydde hon som ett omen.

28.

att den hon nyss lämnat vid sjukbädden, snart skulle dö. Om en vecka där-
efter var den sjuke avliden. En annan gång hon nattetid gick mot sitt hem,
mötte hon en liten gubbe som saknade huvud och underarmar, och under det
gubben gick, viftade han med armstumparna. Min mor hade förmåga att se och
höra "förebud", omtalade hon. Så hörde hon långt innan far kom hem från
stadsresa eller annan färd, huru hästen frustade på lagårdsplanen samt
skaklarna skringlade, när far spände från vagnen eller släden, likaså hör-
de hon bjällrorna, som var väb igenkännliga, innan far kom hem. Men det
brukade dröja en halvtimme efter dessa förbud, innan den verkliga hemkoms-
ten ägde rum. Ett s. k. idiotsäkert förebud, innan någon i byn eller den
närmaste trakten skulle till att dö, var det som hördes från bonden Olof
Peterssons snickarverkstad om nätterna. Han var nämligen likkistsnickare,
och då man någon natt hörde det snickras i den boden, det betydde endast
ett: nu var det för nämnde bonde att snart gå och ta mått och göra en
kista igen, kanske åt en bybo. Lyktgubbar trodde man var ett slags väsen,
som var något i släkt med älvor eller tomtar. Sådana såg man ibland nere
på en sank äng, och där skenet syntes, där trodde man att en skatt var ner-
grävd. Där skulle man märka ut ställe samt sedan gräva och bli rik.

29.

Jag har i det föregående något talat om lantmäteri. Om mutkolvar och orättvisa lantmätare sa man, att de blev efter döden dömda av vår Herre att i evighet gå igen på de platser, där de utfört sina orättrådiga delningar. En och annan kunde berätta, att han där eller där hört rasslet av kedjor (lantmätare använde sej förr av smala stål- eller mässingskedjor, på vilka fot, alnar och famnar var utmärkta). Det var rasslet från en sådan, när den drogs vid rågångarna, som man trodde sej höra, men någon lantmätare hade ingen sett. Detta straff kunde säjas likna det, som Jerusalems skomakare tilldelades, därför att denne inte visat barmhärtighet mot Frälsaren under hans Golgatavandring.

På den gamla kyrkvägen mellan Fåglasjö och Bläsemåla finns ännu en grind, som kallas "Skumma le". Här var många rädda för att gå i mörker, ty här spökade det. Och platsen var ganska kuslig, särskilt en ruskig och mörk höstnatt. Det hade synts och hörts en hel del, som troddes höra till det övernaturligas värld: skepnader hade skymtat mellan träden, och hemiska läten hade hörts bakom de stora stenarna i väggkanten. Ingen kunde dock precisera vad som setts eller hörts. Man vågade inte omtala sådan saker, åtminstone måste man vänta därmed tills en tid förflutit, annars bringade det olycka.

Jag har tidigare i denna uppteckning något berört min fars stora odlingsinsats, särskilt då beträffande kärr- och sjömossar, de senare belägna intill sjöarna Fågeln (Fågelsjö-sjön) samt invid Torrgöl ute i vår långt från gården (3-4 km) liggande Oxhage, där som namnet antyder oxar och stutar samt ungdjur hade sin sommarvistelse från det vårbruket var avslutat och till dess höstplöjningen skulle ta i gång. Körslorna under sommaren bedrevs uteslutande med häst vardagar samt söndagligen drog familjen i fjädervagnen till kyrkan. Av dessa många mossodlingar är det sedan flera år endast två som brukas, nämligen Flyet samt Bolamossen. En av de nedlagda var Stora Getakärr, vilken blev oduglig ett par år efter odlingen, och endast en gröda togs på den, som var 5 tunnland stor. Orsaken till denna mosses fördärvande var att far efter iordningställandet (man hade vid den tiden, 1870-talet, inga konstgödselmedel att tillgå), ville gödsla genom att bränna av yttrsta jordlagret för att askan skulle tjänstgöra som gödsel, men branden schassade inte bara på ytan utan det började jordbrinna på djupet på flera ställen, och när elden slutligen var släckt, hade det blivit stora håligheter, som sedan vattenfylldes och omöjliggjorde allt vidare brukande. Mossen gick inte att torrlägga, 31.

så att dragarna kunde gå där. Man försökte att bruka den medelst hackning, men detta blev för tidsödande och svårt samt kostsamt, varför far lät mossen återgå till betesmark. Samma öde några år senare drabbade mossen vid Torrgöl och Lilla Getakärr samt för ett 30-tal år sedan Sjömadsmossen.

Någon bystämma med Fåglasjö by har jag aldrig hört talas om, den enda inom Kåraböket torde ha varit för byn Stångsmåla ett par km. från förstnämnda by. Jag kan utfinna detta av att på den största gården fanns en älderman på 1850-talet, som hette Petter Nilsson. Hans son, Sven Petersson, gifte sej med min faster Kajsa-Lena från Fåglasjö, varigenom släktskap etablerades mellan ett par av de rikaste familjerna på den tiden inom Kåraböket. Det kan i detta sammanhang för ro skull påpekas, att omnämnde Petter Nilssons broder, Gustaf Nilsson, blev bonde i Strängsmåla i Långasjö socken och att hans dotterdotter är författarinnan Gertrud Lilja, numera för gott återbördad till sin hemort Långasjö. Byordningen för Stångsmåla upphörde troligen redan under Petter Nilssons bondetid och har inte återinförts sedan dess, men på åtskilliga orter finnes sådana stämmor fortfarande kvar för behandling av gemensamma ärenden.

32.

Igenlagda åkrar finnes lite varstädes, särskilt åkerlyckorna kring de otaliga back- och torpstugorna ute i hagarna. Att de brukades något år efter det torpare etc. avflyttat samt husen nedrivits och eventuellt bortförts är säkert men brukningen nedlades omsider, dels på grund av de långa avstånden, den ringa arealen samt icke minst på att jorden var av dålig beskaffenhet samt utsugen på näring under torpartiden. Ett flertal åkrar har man upphört att bruka på grund av stenbundenheten eller att de varit för torra eller för sura. Skogen har återinvandrat här. Rösen i åkermarken samt långa stengärdesgårdar inne i djupa skogsdunklet vittnar om att den fordom från skogen erövrade odlingen återgått till sitt ursprungliga. Så har skett med bl.a. våra Bråttom- och Carl-Johans-torp, och de senaste åren har många odlingar av olika här angivna anledningar t.ex. planterats med skog, vilket man ansett i nuvarande tid vara mera ekonomiskt. Maskinbrukning av jorden har även varit en av orsakerna, ty de stenbundna åkerlapparna har icke kunnat med någon större fördel skötas med moderna redskap. Och den tendensen torde komma att fortgå i vår bygd, då allt fler av småbönderna blir arbetare på närliggande fabriker samt låter gårdarna växa igen och endast något av inägorna brukas för lite potatisodling till husbehov och foder till ett par kor.

33.

I frågelistan ingår ordet "brydestuor", vilket jag vill översätta till vårt "basta", alltså det ställe eller hus, där man torkade linet före brytningen. Östregården hade en sådan brydestua-basta till hälften utgrävd i en backe, utslagen till allmänning för denna delen av byn Fågla-sjö för anläggning av inte bara basta utan s.k. jordkällare. Bastan har mej veterligt inte varit i bruk på detta århundradet, och är nedfallen och i ruiner, likaså källarna, utom en, som fortfarande begagnas för potatisens vinterförvaring av ägaren till min föräldragård, som nu innehas av min brorson Bengt Hartman. Sista gången far hade "brytöl" på hösten ett av de sista åren på förra seklet, det minns jag ganska väl, och kanske mest därför, att en av brytgubbarna, en äldre man vid namn Olaus Månsson, i kvällen brytdagen fick hjärnblödning eller "slaget", som man sa den tiden. Han hembars först in till vårt, sedan fördes han till sitt. Han dog också av anfallet, och begravningen minns jag också väl. Vi barn var alltid nyfikna på att se utfärdsceremonien samt räkna skjutsarna. Kanhända väntade vi på mor, så att vi kunde få en kaka av henne innan hon satte sej opp på vagnen för att fara till kyrkogården. Att jag särskilt minns den här begravningen var, att bland begravningsgästerna var

34.

en son till Olaus, C.A. Olaison, Stockholm, vilken var klädd i fin päls och skinande höghatt. Han var en fattig pojke, som rest till huvudstaden och arbetat sej opp från lärpojke hos en guldsmed till dentist, d.v.s. en som hade tandpraktik, mest för tillverkning av löständer. Inte mindre än inalles sex Fåglasjöpojkar hade etablerat sej som tanddoktorer och gjort sej goda pengar på sitt yrke, som slutligen förklarades för olaga menn ändå bedrevs. De fick ju då och då erlägga böter för verksamheten, men de fortsatte så länge de kunde. För att återgå till nämnda brytöl, så var det sed hos oss, att endast manliga deltog. Och kvinnorna hade sitt att vänta dagen därpå, då de skulle skäcka linlockarna, innan dessa hunnit att kallna riktigt. Ja, det var ett fasligt klapprande av de tiotalet bråtor, som var i gång samtidigt utanför bastan. Och kalas skulle det vara hela dagen. Först frukost inne hos oss, sen elvakaffe, som bars opp till gubbarna, därefter middagen hemma, vidare meraftonskaffe vid bastan, och sist kvällsmaten, som bestod av brytegröt, "vit gröt" av risgryn. När arbetet vid bastan var slut i skymningen, tog var och en sin bråta på axeln, och säckarna med linlockarna på ryggen, och där bråtorna stått var det en hög med skävor. Det luktade rök från bastan, som ingen skorsten hade, samt av linet. Brännvin till maten och konjak till kaffegökar måste det vara på 35./ ett rejält brytöl samt mat och kaffe och kakor i långa banor.

Som något omnämmts har byanamen inom vissefjärda i regel ändelsen "måla". Vad delen Kåraböket inom Vissefjärda angår, så var det endast min födelseby Fåglasjö undantag från denna regel, vilket tyder på, att denna by varit först bebyggd i området samt att de övriga byarna i närheten uppstått genom utflyttningar från Fåglasjö. Visserligen ligger ett par hemman norr om Fåglasjö, som ej har "måla" i namnet, nämligen Prämbo, men då andra sidan gränsen där finns byn Prämbo men i Långasjö socken, har tydligen dessa två hemman i Vissefjärda av bekvämlighetsskäl erhållit samma namn som hemmanen i Prämbo i Långasjö. Man har sedan gamla tider alltid skilt de bägge byarna åt genom att benämna Prämbo i Långasjö för Stora Prämbo medan Vissefjärdabyen kallades Lilla Prämbo. Alltså torde min föräldraby Fåglasjö ha utgjort den första byn i Kåraböket, och allt efterhand fick sönerna från byn bryta sej mark ute i skogarna undan för undan. De allra flesta av "måla"-byarna här har namngivits efter personer, vanligen förnamnet: Bläsemåla (efter Bläse), Pellamåla (Pelle), Frostensmåla (Froste), Ebbamåla (Ebbe), Guttamåla (Gute eller Gutte), men Stångsmåla torde fått sitt namn efter "stång", här i betydelsen gränsmärke, Sneramåla efter ett hantverk (snedare eller snidare), Hökamåla efter namnet Hök,

36.

Kroksmåla däremot av Kroker, belägenheten mella två små sjöar osv. Enstaka hemmanen Skälstånga och Kabblanäs, bägge vid sjön Törn, ligger på var sin lilla halvö, i det förra fallet på en "tånge", i det senare på ett näs.

I samband med våra bynamn i Kåraböket skulle man kunna erinra om det intressanta i fråga om dopnamn inom området, t.ex. vad äldre personer hette vid den tiden, då jag var barn, alltså slutet av 1800-talet. Om jag då först tar ^(i Faglar) gubbarna, så hette två av dem Olof, två Olaus, två August, én Johan, tre Frans, vilket gör 10 bönder. Deras lagvigda hette Kajsa-Lena, Lenastina, Maria, Sara, Botilda, Sissa, Matilda, Lena-Stina, Hilda och Hilda. Så kommer ^(i byn) övriga gamla, Karl-Johan, Carl-August, Karolina och Matilda. Inom Kåraböket för övrigt hade gamlingarna namn som Anders, Jonas, Petter, Nikolaus (förkortat till Niklas eller Klas), Måns, Elof, Sven-Magnus, Sven, Andreas, Nils, Johan-Gustaf, Magnus, Daniel, Frans-Gustaf, Peter-Gustaf, Aldo, Anton, Mattias (Mattis), Abel, Oskar, Per, Jaen (Jan), och bland kvinnonamnen Johanna (Hanna), Katarina (Katrín), Anna, Kajsa, Mia (förkortning av Maria), Sofia (Fia), Emma, Amanda (Manda), Lisa, Hulda, Kristina, Josefina (Fina) osv.

När det gäller mansnamnen, kopplades ofta två ihop, och vanligaste

37.

bland sådana var t.ex. Sven-August, Sven-Johan, Sven-Gustaf, Sven-Oskar, Frans-August, Frans-Johan, Frans-Gustaf, Frans-Karl, Frans-Elof, Karl-Johan, Karl-August, Karl-Petter, Karl-Oskar, Karl-Gustaf, Karl-Magnus, Karl-Aldo, Per-August, Karl-Alfred osv. Kunganamn var mycket populära, såsom August, Gustaf, Karl-Gustaf, Karl och Karl-Johan, kejsarnamn som Nikolaus och Frans, och särskilt var Frans, enbart eller i sammansättning med annat, mycket vanliga. Bara i Fåglasjö hade inte mindre än ett tiotal pojkar döpts till Frans, och likadant var det inom hela Kåraböket, socknen i övrigt och socknarna runt om Visseljärda. Numera får inga gossebarn i dopet namnet Frans, men desto flera nu levande ståtar i den här trakten med efternamnet Fransson (eller Fransén eller Franzén). Tittar man i lokaltelefonkatalogen för Emmaboda-området, så finns där inte mindre än 187 abonnenter med detta tillnamn. Och räknar man in alla andra med samma efternamn men som inte ståtar i telefonsammanhang, kommer man opp till det mångdubbla. Detta bara inom en area av tre-fyra kvadratmil. Så både Andersson, Peier-son och Johansson ligger i lä, åtminstone vad vårt område beträffar. Nu är inte de gamla namnen vidare populära, åtminstone inte Frans, det ska vara Kenneth och Bernt och Mona och Berit osv, dock märks en tendens att de gammaldags namnen får en renässans, t.ex. Peter, Lena, Christina m.fl.

38.

P e r s o n e r .

När jag nu kommit till sista avdelningen i frågelistan rörade personer i gången tid, får början göras med prästerna, vilka väl får räknas som de dominerande i socknens historia, trots att det fanns adliga stormän, som satt som innehavare av herrgårdarna, av ätterna Oxenstierna, von Otter, von Platen, von Heinen, Dahlman, Silfversparre, Silfversvärd m.fl.

Först kan nämnas bland den långa raden av präster Nicolaus P. Bock, som var kyrkoherde i Vissefjärda 1641-1658, alltså under såväl kriget med Danmark 1643-45 samt under kriget med samma fiende 1658. Han är mest känd för sina s.k. bondefreder. Danmark gränsade till Vissefjärda, Lyckebyån vid Fur utgjorde här naturlig gräns. Folk i Vissefjärda och Fridlevstad var goda grannar, ingiftena på ömse sidor socken- och landgränserna var talrika, och bönderna i de båda nämnda socknarna ville ingalunda vara fiender, även om krig pågick och de officiellt skulle räknas för det. Nicolaus Bock med deputation åtog sej att stifta fred mellan berörda invånare och mötte vid Furs bro en deputation från Fridlevstad, och så blev en bondefred stiftad utan mycken krumbuktan, ty alla var överens om det.

Carl Beckstadius, kyrkoherde 1729-1739, var en höglärd och vitter

man, som mer än någon annan prästman i socknen berikat vår kännedom om socknen under nämnda tid och långt dessförinnan. Han var en flitig forskare samt gjorde utförliga anteckningar i marginalen till församlingsböckerna om vad som sig i hans socken tilldragit. Det var han som höll invigningstalet, då Linnefors järnbruk å Hovgård skulle startas 27 aug. 1738.

En annan storvulen man på kyrkoherdestolen i Vissefjärda var J.G. Uddenberg fast på helt andra områden än de hittills omtalade. Han ivrade i hög grad för sedlighet och moralisk upprustning, och särskilt ville han bekämpa det omåttliga superiet inom socknen. Han blev kyrkoherde 1832 och dog som sådan 1848. En måttlighetsförening bildades, som föreskrev, hur många supar man fick ta vid varje kalas. Ungdomar förbjöds att medtaga och inmundiga brännvin vid kyrkan eller under färd dit och därifrån. Böter utsattes också för överträdelse av stadgan. Han var energisk förespråkare för jordbrukets skiftesförrättning samt för folkundervisningen, vilket resulterade i att den första folkskolan med examinerad lärare inrättades, något år innan folkskolestadgan utkom 1842. Prosten Uddenbergs minne lever ännu i vår socken. Han ligger begravd vid norra kyrkväggen.

Nästa prästman, som här ska något nämnas om, är kyrkoherden Nils Fr. Wahlström, vilken kom till församlingen 1882 samt tjänstgjorde till sin död 1905. Han var det gamla Kalmar stifts senior. Jag har gott minne av honom och hörde många gånger honom predika. De senaste åren av sin levnad - prästerna då för tiden fick inneha pastoratet till sin död och inte som nu pensioneras vid 65 år - var han krasslig och kunde inte ensam sköta sin tjänst, varför det blev till att ha s.k. huspräst. Flera sådana minns jag: Adler, von Scheele, Thörn och Grönquist, den sistnämnde min konfirmationslärare 1902. v. Scheele blev kyrkoherde på Öland, Thörn i Vissefjärda samt Grönquist i Lösen-Augerum i Blekinge. Wahlström var en synnerligen barsk prelat att komma till på expeditionen. Far talade om att han ofta var där för att ta ut prästbetyg för de äldre barnen, som skulle ut och studera, och att W. röt vid skrivbordet: Vad vill du? Det var många, som hade fullkomlig skräck för att komma till W. i något på expeditionen. Och en sed, en galen sådan, hade praktiserats sedan långliga tider, att prästen skulle ha betalt extra för det han betjänade allmänheten. För ett prästbetyg skulle det betalas minst 25 öre, och likaledes skulle prästen ha dricks vid barndop, vigsel och jordfästningar. Ingen

41.

taxa var bestämd utan man fick ge som man tyckte, men pengar skulle ges. Men så en gång kom det in en gubbe till W. på hans expedition och på ryttandet svarade gubben: ett åldersbetyg. Nu väntade sejt prästen en tolvskilling, men gubben var finurlig och dessutom karsk, varför han frågade, vad betyget kostade. W. blev överraskad men svarade med ett muttrande: Det kostar inget. Tack då och adjö, sa gubben och bockade och gick. Denna sportlärare till präst och klockare för utförda sysslor, som hör till deras tjänstgöringsskyldighet fortsätter ännu, men på grund av peningsvärdets fall sedan ovan relaterade hos W. är drickset oppe i tio, 50- och hundralappar och så att taxeringsnämnden begär uppgift på inkomsten per år av dessa sportler. Och jag har själv sett, när en fattig gett prästen några kopparslantar i handen omedelbart sedan en jordfästningsakt slutat. Något sådant torde vara mycket unikt i vår tid. Åtminstone förekommer det inte i grannsocknarna. Vill någon ge prästen ^{en} större eller mindre summa efter en viss akt, så säger vederbörande: Skänk det till missionen då. Efter denna utveckling ska jag säga lite mer om kyrkoherde W. Han var gift med en ^{von} Scheele, och av hans många döttrar blev en gift med sedermera amiralen Hjulhammar och en med stinsen i Holmsjö (Blekinge).

42.

Ende sonen Albert W. blev egentligen ingenting, han kallade sej ingenjör men var alltid hemma och gjorde lite som han tyckte. Han skötte kanske om och ledde jordbruket på prästgården, men mest jagade han och fiskade samt roade sej med flickor och flaskan. Han och handl. Frans Johansson, Vissefjärda station, bildade tillsammans med många andra en skytteförening omkring sekelskiftet, och denna består än. Jag minns från min barn- och ungdom denne "ingenjör", klädd i skyttemössa och med geväret över axeln. Efter faderns död for han och modern uppåt norra Småland, där de arrenderade en större gård. Sen dess försvinner han ur mitt minne.

Samtidigt med Wahlström var K.P. Svensson komminister i Vissefjärda med lönebostället Skeppebo vid sjön Törn som bostad. Detta låg mer än en halv mil från kyrkan, så komministern måste ge sej ut tidigt om söndagsmorgnarna för att med skjuts komma till kyrkan. Denne brukade också gård som tillskott till lönen. Han hade börjat studierna sent, så han var gammal, då han blev Ölands "överstepräst", d. v. s. kyrkoherde i det nordligaste pastoratet, Böda. Det var 1903, men redan 1906 dog han. Som efterträdare på komministertjänsten kom Arnold Thörn, som tidigare tjänstgjort som huspräst åt Wahlström samt också en tid i Kalmar som fängelsepräst. Nu kom 43.

han åter till Vissefjärda och var komminister, tills han 1915 blev kyrkoherde, vald som fjärde man på ^{stora} förslaget. Som tjänst vid sidan om var han under några år folkskolinspektör för södra Kalmar län samt Öland, till 1914. Han blev prost för S. Möre kontrakt och avgick som emeritus 1944. Efter han slutat tjänsten bosatte han sej i Kalmar, där han dog 1953 i en ålder av 85 år. Prosten Thörn och J.G. Uddenberg hade bägge visat nit för folkundervisningen, den förstnämnde dock i mycket större utsträckning, då under hans tid skolans utveckling inom Vissefjärda visade stark expansion. Under sin tid i Vissefjärda var det inte blott skolan, som tilldrog sej hans uppmärksamhet och som han skänkte sina krafter och begåvning, ty intet mänskligt torde ha varit honom främmande. Han var mycket intresserad av hembygdsforskning och hade väl reda på både nytt och fornt, som inträffat i socknen. En gång gav han mej denna kuggfråga: "Hur långt är det mellan Kalmar och Stockholm?" Och jag svarade: "Omkring 40 mil." Men då sa han: "Det är bara ett par kilometer!" Jag menade staden Kalmar och huvudstaden medan han tänkte på byarna Kalmare och Stockholm i Backaryds socken i norra Blekinge. - Urnan med hans stoft gravsattes inte i Vissefjärda utan på Norra kyrkogården i Kalmar. -
44.

I Vissefjärda bodde för en hundra år sedan en länsman, som hette Lindvall. Min far omtalade som en särdeles kuriositet, att denne länsman var inbiten jägare och att han även bland villebrådet - det ätbara - inräknade ekorre och gröngöling. Detta betraktades med löje av bönderna, som inte ens denna tid vågade sej på att äta hästkött. För att fortsätta med tjänstemän så berättade framlidne hemmansägaren S. Aug. Niklasson i Sneremåla, vilken på sin tid f. ö. varit ledamot i skolstyrelsen vid min skola i Pellamåla, att då han var ung de hade kallat lantmätare för något skiftesarbete. Denne lantmätare, sa min sagesman, levde nästan uteslutande på brännvin. Under förrättningen hyste man honom i ett rum på andra våningen. och var natt hade han ett brännvinsankare, vilket han alltid brukade ha med sej på sina resor, vid sidan om sängen på natten, så att han innan insommandet kunde ta sej en klunk samt likaledes om han skulle vakna under natten. Och innan han steg opp tog han sej väl också en redig magborstare, antar man.

Sneremåla by i Vissefjärda ligger på östra sidan om sjön Nätterhövdens sydliga del. Ursprungligen, fram till efter laga skiftet, var hela byn samlad nere vid sjön, men snart flyttades byggnaderna ut och spriades.

45.

Mitt emot Sneremåla på västra stranden av nämnda sjö var byn Mörkamåla i Eringsboda socken i Blekinge, och den byn hade bara två gårdar. I den ena av dessa var min mor född. Hennes far, Nikolaus Svensson, var broder till ovannämnde S. Aug. Niklassons farmor, Lena-Stina Persson. Hennes man hette Petter Persson och innehade ett litet hemman i Sneremåla. S. Aug. Niklassons föräldrar hette Niklas (Klas) och Hilda Petersson. Min mor och denne Klas var alltså kusiner och jag och Niklasson sysslingar. Nåväl, Petter Persson var alltså innehavare av en liten gård, men han skötte sig under sin bondetid så smart, att han till sonen kunde överlämna en gård, som hade vuxit sej till att vara den största i byn. Hur hade det tillgått? Jo, enligt vad ^{en} gammal kvinna, som var bosatt i Fåglasjö men född i Sneremåla, berättade för mej, var det illfundighet och slughet, som gjort att Petter Persson tagit loven av de andra i byn. Enligt vad Hilda, så hette berätterskan, meddelade, gav P. P. lån till en del grannar, och när summorna stigit tillräckligt högt, sa han upp reverserna, som tillkommit vid supkalas, och då låntagarna inte kunde skaffa pengar, tog P. P. och mycket gärna, i stället för kontanter en halva eller en fjärdedel av låntagarens gård. Genom dessa jordförvärv, som enligt gumman Hilda var skumma affärer, 46.

hade sålunda den siste blivit den förste, och så är det även alltjämt beställt. Och Petter P. byggde sej ståtliga åbyggnader intill stora vägen Långasjö-Holmsjö-Karlskrona. S. Aug. Niklasson överlät för ett tiotal år sedan gården till sonen Karl Niklasson. Han ^{Karl N.} tyckte att moderniseringen av den gamla stora byggnaden skulle bli för dyrbart, varför han lät riva den och i stället byggde en modern tvåfamiljsvilla intill den gamla tomt. Nuvarande innehavaren är emellertid ogift och omkring 50 år, varför det är troligt att hans syster och svåger eller deras barn med tiden kommer att bli innehavare av den gamla släktgården. Även S. Aug. N. var smart i affärer, vilket följande visar, och att han inte vansläktats från sin farfar Petter Persson. Han hade under första världskrigets tid sålt ett stort skogsskifte till en firma i Karlskrona (Kakelfabriken). I köpekontraktet hade inte upptagits plan för kolning av sågavfallet. Efter sågningens slut kolade firman flera milor, och markägaren lät det ske och sa ingenting. Men när allt var avklarat för han in till stan och till firman samt begärde 500 kr. för kolplanerna. Och fick det också, annars hade det blivit stämning. S. Aug. N:s far dog ung, och modern gifte om sej. Denne ^{make} blev invald till många kommunala uppdrag, bl. a. var han ledamot i 47.

skolstyrelsen för min rote. Och då Niklasson övertagit gården efter sin styvfar, Klas Johansson hette han, blev han automatiskt med i de flesta styrelser och nämnder för Kåraböket. Och desutom var han en mycket duktig jordbrukare och skogsägare, sparsam och försiktig, odlade och skötte jakt och fiske med stort intresse. En ansenlig förmögenhet samlade han under sin långa bondetid, som sonen och dottern nu fått ärva. Sönerna Karl i Sneremåla är alltså fjärde generationen på den gården, enligt vad jag känner till, medan jag har reda på fem på min egen föräldragård i Fåglasjö. Men sannolikt är generationerna flera på dessa hemman, bara man vill forska i släktkrönikorna. Som syns av det anförda var giftermål mellan kontrahenter på ömse sidor av gränsen Småland-Blekinge mycket vanliga. Far var smålänning, mor bleking, min brorson, som nu innehar min föräldragård i Fåglasjö, är gift med en blekingsflicka, S. Aug. Niklassons mor gifte sej med en bleking andra gången, Niklasson själv valde maka n från Blekinge. Så har det väl alltid varit i gränstrakter, ^{och} därigenom blev det lite friskt blod inom generationerna till omväxling med det mera vanliga: att gifta sej med en från samma by. Inaveln i byarna har särskilt i skogsbygderna varit regel, men man följde ^{gär} minsta motståndets lag!-

48.

En storman inom socknens jordbruk och boskapsskötsel m.fl. näringar var på sin tid godsägaren Thure Albert Malmström på Kyrkeby. Han dog 1888 och ligger begravnen på Vissefjärda kyrkogård inom ett stabilt staket av gjutjärn tillsammans med sin maka och sönerna Alfred och Rickard.

Godsägare Malmström säjes ha tillbringat sina barnaår på ett fattighus, men då han visade intresse för läsning och skrivning blev han i ungdomen skrivare på ett länsmanuskontor för att i sinom tid själv bli kronolänsman. Vare härmed hur som helst, han kom till Vissefjärda i mitten av förra århundradet, där han inköpt Kyrkeby gårdar, Fledingstorp och Hovgård. Sedermera förvärvade han även bondgårdar i Målatorp, Torsjö och Bamsekulla. Han var en tid även ledamot av riksdagen.

Malmström var en verklig föregångsman när det gällde lantushållningen, och ett sätt att höja den ännu mer var när han startade brännvinsbränneriet på Norra Kyrkeby på 1860-talet, alltså för omkring hundra år sedan. Husbehovsbränningen hade förbjudits ett tiotal år tidigare, och för att såväl han själv som socknens bönder skulle få god avsättning för potatisen, anlades spritfabriken. Inte nog med att denna fabrikation gav god förtjänst direkt, indirekt kunde han få nytta av den till husdjurens

49.

utfodring med drank, både nötkreatur, svin och hästar. Korna mjölkade mer, och för att få avsättning för mjölken från sina många gårdar anlades ett mejeri på Fledingstorp. Han brukade om höstarna inköpa mängder av oxar på ortens marknader, vilka han sedan gödde med drank och kraftfoder och sålde till slakt både till Karlskrona och Kalmar samt till Stockholm. För avelns höjande bland alla slag av husdjur inköptes ädla sådana från Skåne och även utlandet, och bönderna i trakten fick köpa eller byta sej till kalvar och smågrisar till liv. Särskilt de större bondgårdarna i närmsta omgivning lät sej inte dessa tillfällen gå sej ur händerna för att förbättra husdjursstammarna. Sedan järnvägen öppnats för trafik i början av 1870-talet, nedlades mejeriet på Fledingstorp och man skickade all mjölk, som inte gick åt för eget bruk eller till statare m.fl., till Karlskrona.

Jorden i Vissefjärda jämte omgivande socknar är mycket lämplig för potatisodling, och när bränneriet blev verklighet, stimulerades odlingen av denna växt i oerhört stor grad. Man fick avsättning för hela sin skörd vid bränneriet, och därjämte inköpte Malmström också korn, havre och råg, som antingen användes till bränningen eller till att göda djuren med.

50.

Efter godsägare Th.A.Malmströms död 1888 övertogs hela komplexet av gårdar samt bränneriet av arvingarna: sönerna Alfred och Rickard samt döttrarna änkefru Amanda Hasselbom och Emma. En av sönerna, Axel, var militär samt slutade som överste i armén. De som ledde det hela var främst Alfred och Rickard, mest den förre, medan deras systrar var värdinnor i det rika och förnäma hemmet. De bägge bröderna förblev ungarlar och Emma dog även som gammal fröken.

Allting på gårdar och bränneri förblev i stort som det varit under gamle patrons tid. Alfred Malmström skaffade telefonlinje direkt från Karlskrona, till vilken anslöt sejt Handlanden Petersson och en firma i Emmaboda med nummerna 1, 2 och 3. Sedermera blev det växelstation på "Bösan", en byggnad med handelsbod, där ortens första handlande öppnade bod efter 1864, då näringsfriheten infördes. Han hette Wimmerstedt. Denna fastighet har alltid förhyrts, enär den tillhörde familjen Malmström. Alfred Malmström lagade så att Vissefjärda fick bankkontor, först Kristianstads Ensk. Bank, sedan Bank AB Södra Sverige och sist Sv. Handelsbanken, vilken fortfarande finns kvar.

Den sista som dog av syskonen Malmström var fru Hasselbom. Hon flyt-
51.

tade efter egendomarnas försäljning till Kalmar, där hon dog vid 90 års ålder.

Under första världskriget skingrades alltså de olika delarna av arvet efter gamle patron på olika håll. Norra och Södra Kyrkeby inköptes billigt av hemmansägaren Carl Andersson, vilken ännu står för gårdarna och bränneriet, Fledingstorp köptes av Albin Danielsson. Hovgård såldes till AB Kalmar Kol & Trä och ägs nu av bröderna Håkansson från Lindås, Fledingstorp blev åter sålt av godsägare D. till en dir. Elling från Fröseke, vissefjärda bo från Ellingsmåla, och gården är fortfarande i denna familjs ägo.

Carl Andersson drev inte bränneriet under första krigsåren, då all sprittillverkning upphörde något år, varför han sålde kopparn till Tyskland för 40,000 kr., och avverkning av ek gav lika stort belopp, eller tillsammans vad han betalat för alltsammans. Men sedan restriktionerna för bränning upphävts har bränneriet varit i gång vart år. Brännmästare under ett 25-tal år har varit och är fortfarande Elis Johansson.

Även för trädgårdsskötseln var Kyrkeby ett föredöme. Här hade man en större handelsträdgård med särskild trädgårdsmästare, som även fungerade

52.

som kusk åt herrskapet och klädd i ett grant livré. Här köpte bönderna, som var och levererade potatis, med sej hem mängder av bl. a. vitkål, vilken mest avyttrades i pundvis. Här fick man även köpa plantor, om man ville odla sin kål själv, samt blomplantor. Efter Carl Anderssons tillträde har dock denna gren av odling upphört. På de senare åren har denne drivit även sågverksrörelse, där man sågat stock från egna skogar men också inköpt skog av bönderna.

Under Malmströmmarnas tid var ofta underofficerare från orten potatismottagare vid bränneriet, bl. a. sergeanterna Bergman och Gunér. Denne sistnämnde blev sedan fanjunkare samt efter avskedstagandet direktör för sparbanken i Mörbylånga. Han var barnfödd på ett hemman i Lekaremåla. Han tog sej namnet Gunér efter morbröderna Carl, Oscar och Johan, som efter Wimmerstedt förhyrt handelsboden Bössan av patron Malmström. Augustin Gunér, fanjunkaren, hade en bror, Germandus, även han fanjunkare och efter avskedet stins i Trekanten på Kalmar-Emmaboda järnväg. Yngste brodern Hjalmar blev bankman och slutade som direktör vid Sv. Handelsbanken i Oskarshamn. En broder, Alfred Gustafsson, var lantbrukare i Sillhövda, och enda systemen Sigrid innehavare av fädernegården i Lekaremåla. Manbyggnaden

53.

här står oförändrad som den var då den uppfördes på 1700-talet, med bjälkar i taket samt stor gråstensspis med "gruva" i vardagsrummet. Även en väderkvarn finns vid gården, men den är i mycket defekt tillstånd.

För att återgå till handlandena Gunér, så var Carl chefen i firman, med de båda bröderna som medhjälpare. Han var gift med min kusin Charlotta (Lotten) från Stångsmåla. Carl begick självmord, och Oscar Gunér övertog chefskapet jämte änkan. Man drev här sin firma långt in på 1900-talet, men sedan dess har flera varit efterträdare där. Allt fortfarande finns handeln kvar här vid korsvägen. Andä sedan växeln inrättades på Bössan var familjen Gunér föreståndare och till dess den upphörde 1953 i och med områdets automatisering.

Om dir. Elling, som köpte Fledingstorp, kan omtalas, att han dog för ett tiotal år sedan. Han var fattig bondpojke från Ellingsmåla, efter vilken by han också tog sitt namn. Han gick igenom en handelskurs i Kalmar samt blev sedan kontorist i Nybro. Vid sidan om sin anställning sysslade han under första världskriget med lite affärer samt hade tur, så att han blev förmögen. Grundade därefter Spegelfabriken i Fröseke och samlade en större förmögenhet samt blev som sagt godsägare i sin födelsesocken. På 54.

Fledingstorp har han kostat på stora summor för att göra huvudbyggnaden tip-top och i samma stil, som den hade från gammalt. Någon tid före sin död skänkte han en kolossalstaty av granit i tre meters höjd, föreställande Frälsaren uttalande orden: "Kommen till mig, I alle etc." Den står på en hög kulle på kyrkogårdens västra del och har huggits av konstnär Arvid Källström, Påskallavik. Ellings urna är nedsatt i kullens jord nedanför statyn. Frösekeindustrin ledes nu av Ellings söner, och Fledingstorps corps de logi användes endast sporadiskt av familjerna vid helger samt sommartiden som semesterbostad.

Man kan gott säga, att gamle patron ^{Malmström} samt sönerna så helt behärskade kommunalpolitiken under den tid man röstade såväl i kyrkliga som borgerliga frågor med "fyrkarna". Malmström hade inte bara röster för sina egna gårdar m.m. och inkomster utan fick också använda sej av bankens och järnvägens. Det var inte lönande att ^{förstora} rösta kull en sådan. Min far t.ex. hade 39 fyrkar, men det stora flertalet bönder hade bara 10-15 fyrkar att komma med. Under den tiden, "då medborgarrätt hette pengar", strejkade man allmänt vid val osv. från böndernas sida, ty man visste att man var vanmäktiga mot en sådan matador plus en del handlare och tjänstemän.

55.

I en så stor socken som Vissefjärda har under tidernas lopp flera hemska dåd begåtts, men sådant är ju förhållandet även i andra landsdelar, varför denna trakt inte behöver särskilt utpekas. Det har förekommit både mord, dråp, mordförsök och mordbrand, av vilka brott flera blivit bestraffade, övriga förblivit ostraffade på grund av brist på bevis.

Kyrkoherdarna Beckstadius och Wimmerstedt i Vissefjärda förde rätt ofta utförliga anteckningar rörande remarkabla händelser inom församlingen, och då helt naturligt notiser om grova våldsbrott. Sålunda berättar han, ^{Beckstadius} att en piga i Klippingsbo (i S. Möre-delen av socknen), 18 år gammal, under det att husbondefolket var i kyrkan, blev våldtagen av drängen på stället samt därpå mördad. Brottsslingen grävde sedan ner sitt offer i en mosse i närheten. Drängen misstänktes och erkände. Detta hände 1736. Mördaren blev samma år avlivad och steglad på galgbacken i Vassmolösa, som sedan gamla tider var häradets tingsplats och fortfarande så är. Brottsslingar från Kåraböket blev tingförda i Ingelstad nära Växjö, då tingsplats för Konga härad. - Kyrkoherde Wimmerstedt relaterar från år 1741, att en flicka i Gusemåla fött ett barn i lönndom samt tagit detta av daga. Hon blev för brottet dömd till döden. Hon halshöggs och 56.

och brändes vid Vassmolösa angivna år.-Det var hårda lagar då för tider och inga undersökningar om sinnesbeskaffenheten osv.Båda de angivna brottslingarna hade säkerligen i vår tid bedömts åtskilligt mildare, drängen fått något års fängelse och flickan i senare fallet blivit frikänd eller fått villkorligt.

Så ska jag relatera händelser, som ligger närmare i tiden och som ännu levande personer har i friskt minne eller har hört berättas av sina föräldrar.För att ta dem i tidsföljd har vi då ett dråp 1876, vilket skedde på landsvägen mellan Förlångsö och Björnabygden i östra sockendelen av Vissefjärda.En bonde från Hulan(byn ligger vid en mindre väg, som utmynnar på stora landsvägen mot Kalmar)vid namn Jonas Andersson,kom med ett lass fannved vägen fram för att fortsätta mot Vissefjärda station och avyttra foran.En efterföljande skjuts från grannsocknen Karlslunda fann en skjuts stående på vägen stilla, och när den åkande stigit av för att se till, vad som var å färde, fann han Andersson ligga medvetslös i vägdiket.Den skadade kvicknade till lite men var så klen, att karlslundabon tog och lämnade den svårt skadade på gästgiveriet i Björnabygden, några hundra meter från brottsplatsen.Efter några dagar

57.

Fördes den skadade till sitt hem i Hulan och lades till sängs, men han stod aldrig upp från sitt läger utan avled av skadorna juldagen samma år. Man antog, att det hade varit ett dråp i hastigt mod - eller kanske en väl uttänkt hämndeakt - Andersson hade nämligen troligen blivit slagen i huvudet med ett vedträ från sitt eget lass. Men av vem? Misstankarna riktades mot en viss person, som ofta figurerat i slagsmål och som hyste agg till den dräpte, den misstänkte förhördes men nekade. Och med detta fick man nöja sej. Men befolkningen i orten trodde fullt och fast på att den misstänkte och förhörde också i verkligheten var skyldig.-

Nästa morddrama i socknen utspelades själva friveckodagen den 24 oktober 1880 på byvägen mellan Lassamåla och Bugehult, även denna plats liggande inom östra delen av Vissefjärda. Bonden Peter Johan Gustafsson i Bugehult var med lättskjuts på väg mot Lassamåla och tänkte sej till Ödevaten för att lägga nät samt fiska på annat sätt. Men han kom aldrig att göra detta, ty han blev mördad genom ett skott i ryggen, medan han satt på sin vagn, intet ont anande. Vid mordplatsen låg en väldig sten i vägkanten, och man trodde, att mördaren gömt sej bakom denna och osynlig för offret avlossat bösskottet. Hästen hade stannat framför en grind

58.

hade hästen stannat, och här fann man den skjutne. Det var en båtsman i Bugehult, som hört ett skott smälla neråt mon, och han sprang dit och fann mordoffret samt meddelade sedan folk om händelsen. Länsman fick så hand även om denna sak, och man gjorde undersökningar och utfrågade en del ortsbor, dock utan att kunna få sådana bevis, att någon särskild kunde anses utpekad. Brottet blev aldrig utklarat, dråparen gick fri från lagens straff, men även här i denna ort, liksom i fallet Hulan, trodde se ortens befolkning veta, vem som utfört dådet.-

Ett dråp i hastigt mod förövades vid samma tidpunkt ungefär som det närmast relaterade, alltså omkring 1880, i byn Fåglasjö, som var belägen i västra Vissefjärda (Kåraböket), min egen födelseby. Längst ner i Västregården, alldeles vid sjön, bodde bonden Frans Karlsson med hustru Matilda, född Niklasson. Bägge var från Långasjö socken samt hade inköpt hemmanet omkring 1870 av Sven Karlsson och hans hustru Maja. Dessa hade av köparen betingat sej s.k. undantag och bodde på gården i ^{ör}orra änden av åbyggnaden. Frans Karlsson och hans familj hade det inte så lätt med födorådstagarna, som var vad man kallar "påstående och postiva". Så man visste med bestämdhet, att förhållandet mellan Frans och Sven Karlsson

59.

var laddat. Gräl och skäll var inget ovanligt, och det hela kulminerade en eftersommardag. Frans var sysselsatt med något på logen, då Sven kom fram och sa något, som retade Frans. Denne hoppade i ilska över logbalcken för att köra bort den otidige undantagsgubben, men denne fick då tag i en sädeskrake och drämde till Frans. Slaget tog bakom ena örat, så att han svimmade av. Hustrun Tilda kallade på folk, och den slagne bars in i stugan, där han senare avled av skadan. Länsman kallades fortast möjligt, och här fanns ingen möjlighet för dråparen att kunna skylla ifrån sej, utan det blev dom och rannsaking i Ingelstad. Sven Karlsson var i 70-årsåldern men den dräpte bara omkring de 35. Domen för dråparen lydde på fängelse i 10 år, det vanliga straffet, och han insattes på häktet i Växjö. Frans Karlsson efterlämnade inte blott hustrun utan även fem små pojkar, och då den ekonomiska ställningen inte var så över sej, fick hon sälja gården. Den inköptes av Olaus Magnusson och hans maka Sara. Tilda fick flytta till en gammal torpstuga uppe på Fårabacken i Fåglasjö, där hon försörjde sej och pojkarna dels med att dagsverka, dels genom att väva huvudkläden av bomull, som hon sen gick omkring och sålde, mattor och gardiner m.m. Ända tills pojkarna gått och läst allesammans bodde 60.

hon kvar i denna stuga, sen flyttade hon till Stångsmåla, där hon hyrde en undantagsstuga hos bonden Aldo Jonasson i Norregården. Hon fortsatte här med sin vävning och fick för detta namnet "Väv-Tildan". Hennés fem pojkar hette Karl, Ferdinand, Herman, Johan och Axel. De tre sistnämnda lärde till skräddare, av vilka Herman sedermera etablerade ett förnämligt civil- och uniformsskrädderi vid Stortorget i Karlskrona. De båda yngre skräddarna for till London, herrmodets huvudstad, där Axel avancerade till tillskärare men dog ganska ung. De båda äldsta hade visst slagit sej på skomakaryrket. Mor Tilda levde till hög ålder, och hon reste ofta till sonen Herman i Karlskrona och sålde på de senare åren sina vävalster här. Men hur gick det för den gamle dråparen? Jo, han hade tre söner i Stockholm, alla s. k. dentister. De hade tagit sej namnet Widfond, och de hade uppnått en god samhällsställning och var rika. De skrev inlaga på inlaga till myndigheterna om sin far och bad i nåder om nedläggning eller hel befrielse från straffet. Detta lyckades de också småningom uppnå efter fem år, och Sven Karlsson fick komma hem till hustru Maja samt avled här något år därefter. Fängelsetiden hade tagit hårt på den gamle.

Det var hårdföra män och kavata kvinnor, som bodde på ömse sidor gränsen mellan Småland och Blekinge förr i tiden. De var vana att göra opp sina mellanhavanden själva, utan inblandning av lagens väktare, och det är naturligtvis här fråga om karlarna. Socken- och landskapspatriotismen blommade, ja rivaliteten kunde även komma till uttryck byar emellan i samma socken. I Vissefjärda var situationen densamma. Slagsmål var mycket vanliga vid auktioner och marknader, ja, tom då ungdomarna var på hemväg från kyrkan. Mest var det således de yngre männen, som tog nappåtag, men i fyllan invecklades även gamla stadiga gubbar i handgemången.

Omkring 1870-talet inflyttade från Buskahult i Sillhövda socken, Blekinge, till Bläsemåla i Kåraböket f. båtsmannen Magnus Carlsson-Fisk med sin hustru Maria (Mia). Denne inköpte en åtting i nämnda by, men det var inte värt att kalla mannen för Fisk eller Fisken. Men på baken var det inte annat än Fisken och Fiska-Mian. Han, mannen, var garvad att supa och slåss och hade varit med i ett otal bataljer. Det blev inte så helt med grannsämjan i Bläsemåla efter Fiskens bosättning där. En annan bonde, Elof Gustafsson, blev så desperat en gång, att han sköt ett skott efter Fisken och hans käring, varvid den sistnämnda träffades i nacken av några hagel. / 62.

Men hageln åstadkom ingen nämnvärd skada, då skottet hade avlossats från långt håll. Fisken plockade bort dem på gumman, men Gustafsson visste, att snart skulle det osa hett för honom, kanske en anmälan till länsman kom att göras, varför han avdunstade fortast, rymde, till Amerika. Lite vanligt råkurr såg man igenom fingrarna med från länsmanshåll, men ta till bössa reagerade ordningens upprätthållare mot i högsta grad liksom även allmänheten. Det ska jag nämna om här nedan.

På Fåglasjö backes krön hade en snickare vid namn Rosenquist med hustrun Tilda bosatt se j vid samma tid ~~som~~ ungefär som Fiskens i Bläse- måla. Han var en duktig snickare och gjorde fina saker men lättretad och snar till slagsmål. Ofta var han på jaktstigen. En gång, då han var ute med bössan, kom han i delo med en bonde i Pellamåla, Sven Gustaf Karlsson, och slutet på den dispyten blev, att Rosenquist lossade ett skott mot antagonisten, som också blev skadad, dock inte värre, än att han kunde ge snickaren ett kok stryk. Han anmälde sedan saken till länsman, och Rosenquist fick tio år på cellerna för mordförsök. Sven Gustaf, som inte själv hade så rent mjöl i påsen och som fruktade för hämnden från R:s sida, for något år därefter till Amerika, varifrån han aldrig återkom.

63.

Rosenquist, född Pettersson, hade en bror, Sven Skräddare, vilken som ung och nygift bodde först i Fåglasjö och sedan i Stångsmåla, ^{och} hade även han på grund av ställder varit på häkte, så det låg väl något kriminellt hos släkten i fråga. Rosenquist var som 20-åring värvad vid marinsoldatkåren (en föregångare till kustartilleriet förmodligen) men vantrivdes så gruvligt där, att han för att bli avskedad själv högg högra pekfingeret av sej, så att han inte längre skulle kunna avfyra geväret. Det hela lyckades bra, och R. blev hempolleterad. Tio år är en dryg tid, men då den sista dagen för R. var inne, tänkte han att han skulle hämnas samhället på något sätt, varför han i sin cell vräkte ut latrinbaljan samt smorde ut innehållet på golv och väggar. Det där skulle han inte ha gjort: han fick ett år extra som påbröd, han var inte tillräckligt mjuk av strafftiden på 10 år. Efter den betan sa han: "Aldrig mer ska jag komma till det här stället!" Och han höll sej efter detta i skinnet.

För att återgå till Fisker och hans familj så hade de bägge makarna flera barn, av vilka jag bara ska nämna några. Den äldste var vanför från barndomen, antingen genom engelska sjukan eller också hade han haft barnförlamning. Han mor, Mia, drog pojken i en liten hemmagjord schäs på 64.

två hjul, inte bara hemomkring, utan hon drog var sommar under pojkens första år honom ner till Brunnen i Ronneby och tiggde pengar. Den lille sonen väckte överallt medlidande, och slantarna duggade tätt. Efter det att skolan börjat, drog modern honom till och från skolan i kärnan, på vintern med en drög. Han kunde inte tänkas bli bonde utan kom i skräddarlära, varefter han blev gesäll i Karlskrona. Men han hade superiet så att säga i blodet, han missbrukade spriten mer och mer och söp slutligen ihjäl sej. Han hade tagit sej namnet Apelquist.

Hans två bröder hette Otto och Viktor, men ännu en broder fanns, nämligen Axel, som emigrerade till USA. Otto blev bonde i Karamåla, Vissefjärda, sedermera sålde han ^{den} och inköpte regementsskrivarebostället Storegården intill kyrkan i nämnda socken. Detta var i början på 1930-talet. Han var ^{en} supig och enveten man, snar till handgripligheter, och hans slut blev dramatiskt. Efter att en morgon - så påstods det - ha haft gräl med sina pojkar och hustrun, som höll med dem, blev han desperat samt gick ut och sköt sej själv med en dynamitpatron, instucken i munnen. Hustrun och sönerna skötte sedan gården något år, tills en av pojkarna köpte den. 1953 inköpte kommunen Storegården för att stycka den till egnahems- och in-65.

dustritomter, och där den gamla boställsbyggnaden stått, uppfördes för ett par år sedan Vissefjärda nya ålderdomshem. Den del av bostället, som låg väster om järnvägen hade dessförinnan av staten sålts ifrån, varför kommunens inköpta del bara var omkring hälften av hela boställsarealen.

Ottos yngre bror Viktor reste i ungdomen till Amerika. Återkommen därifrån omkring 1910 inköpte han efter giftermålet ett hemman i Rukebo, Vissefjärda östra del. Men säljaren var en illslug krabat, som inte uppgav vid köpet att gården var intecknad för några tusen kronor, och Viktor Magnusson hade, då han ej var insatt i sådan ^{af}frågor, inte begärt gravationsbevis vid kontraktets undertecknande. Saken slog ner som en bomb för Viktor, när han fick anmaning att betala ränta på ett lån, som företrädaren upptagit. Han blev alldeles utom sej. Han kallade till sej säljaren, och det blev en hemsk uppgörelse. Viktor drog kniv och stack till döds mannen som han köpt gården av, och en man, som denne haft med sej, då han inte tordes fara dit ensam, blev jagad utomhus men lyckades rädda livet. Efter dådet infann sej eftertanken, och Viktor visste, att nu hade han förstört livet alldeles för sej. Över skogar och backar gav han sej omedelbart i väg fram till järnvägen Kalmar-Emmaboda intill 66.

stationen Eskilsryd. Här inväntade han eftermiddagståget. Då detta kom ett hundratal meter från honom, sprang han upp på banvallen samt la huvudet på rälsen och blev omedelbart dödad. Så hade inte mindre än tre av Fiskfamiljen slutat olyckligt. Gubben Fisk sålde vid ålderns inträde sin gård samt flyttade till ett mindre ställe öster om kyrkan samt levde tills han blev nära 90 år.

Den mest beryktade från Bläsemåla var dock inte "Fisken" och hans pojkar utan en på 1700-talet i byn levande man, som fått namnet "Bläsemålatjuven", en Kårabökets Robin Hood, som stal från de rika och gav åt de fattiga. Han har med tiden blivit legendarisk, och Vilhelm Moberg har tagit med honom i en av sina romaner, fast förf. torde ha låtit sin fantasi spela väl livligt. Enligt honom skulle Bläsemålatjuven ha mött sitt öde någonstans uppåt Mobergs födelsesocken Algutsboda på 1600-talet, men efter vad som de gamla berättade under min barndom vid sekelskiftet (bl. a. bonden C. J. Israelsson, Bläsemåla), skulle nämnde stortjuv ha gjort sina kupper i den närmaste omgivningen och inte varit så långt utsocknes. Dessutom skall han enligt Israelsson ha skurits ihjäl av en av sina vänner själva julaftonen i ett madhus vid sjön Skepen och liket ner-
67.

i en mosse intill sjön, nära invid ett gammalt torp, det s.k. Fideikom-
miset, vars sista bebyggare dog där för cirka 40 år sedan. Han hette för
resten Petter Jonasson, med öknamnet Petter Flit, det sistnämnda i nam-
net tydande inte på idoghet utan dess motsats. Tidigare hade stället in-
nehafits av en som hette Widerstedt, vilken var murare och grundläggare,
och som bl.a. byggt den lilla välvda bron i Buskahult mellan Småland
och Blekinge på allmänna vägen Långasjö-Pellamåla-Holmsjö. En hans son
har bott här i Emmaboda och hans sonson med samma namn var stations-
karlsförman vid Emmaboda station. Båda nu avlidna. Ovannämnda torp är nu
borta och ägs f.n. av hemmansägaren Alfred Karlsson, Frostensmåla, Visse-
fjärda, på vilkens mark det låg på ofri grund. Just här har många sökt
genom grävningar få reda på lämningarna efter Bläsemåla-tjuven, men in-
tet fynd i den vägen har gjorts.

Det svåra torkåret 1868, "den torre sommarn" nedbrann en ladugård
i Pellamåla, tillhörig hemmansägaren Sven Gustaf Karlsson, samt en ~~en~~, be-
lägen i Sneremåla, båda inom Kåraböket i Vissefjärda. Hur det nu var, så
trodde folk allmänt, att det var fråga om mordbränder, och ägarna sades
ha antingen varit gärningsmän eller lejt andra att utföra gärningarna.
68.

Samma sommar utbröt skogsbrand i den s.k. Moen, tillhörande som utmark Fåglasjö by i Kåraböket. Många skogsskift där blev fullständigt nerbrända, bl. a. min farfars Gustaf Månssons. Skiftet var beväxt med mogen skog, många av träden verkliga jättar, och även i detta fall troddes mordbrand föreligga. Man kopplade samman bränderna: Sven Gustaf K. i Pellamåla samt hemmansägaren Klas Petersson i Sneremåla, skulle genom Mo-branden kunna bygga upp sina ladugårdar med billigt virke från Moen, sedan de fått ut brandstodspengarna för lagårdarna. Saken undersöktes, men ingenting framkom, som bekräftade allmänhetens misstankar. Om nämnda bränder sökte man i Karlskrona upp en sibylla, vilken sades kunna utpeka missdådare genom att hon skådade dem i ett ämbar vatten. Hon påstod, att den som tänt på Moen kunde man känna igen på, att han hade en vit hårfläck i nacken. Och folk drog då den slutsatsen, att då det inte fanns någon sådan mansperson i trakten med det märket mer än en viss Tobias, så måste det naturligtvis vara denne, som var mordbrännaren från Moen. Myndigheterna tog dock inte på nytt upp saken på så lösa grunder som en spådom, varför det hela blev betraktat som rena olyckor. Men Tobias och de båda bönderna hade i folkets ögon fått var sin ganska ful klick på sitt anseende.

69.

År 1949 fyllde en hemmansägare i Sneremåla, Vissefjärda, Andreas Israelsson, 95 år, och jag for ut till honom för att gratulera. Vid den pratstund som följde, berättade han ett och annat från sin långa levnad. Bl. a. kom han in på Frostensmåla mo, där i hans ungdom bodde en gubbe, allmänt kallad "Jödde i Moen". Han etablerade sej efter 1855, efter husbehovsbränningens avskaffande, som lönnkrögare, och hade en stor kundkrets i omkringliggande byar såväl i Småland som Blekinge. Mycket av det brännvin, han sålde, var väl tillverkat av honom själv, men sen han blivit för gammal att själv bränna, skickade han efter i Karlskröna, vilket var ganska bekvämt, då bönderna körde foror till staden en eller två gånger var vecka med ved, läkt, bräder, träkol, näver, bark, kött och fläsk, ägg, smör osv. I synnerhet frekventerades Jöddes näste av manliga ungdomar, och den gamle jubilaren, som nämnes ovan, var flera gånger med om att inköpa ett halvstop på lördagskvällarna, innan man gick till dans vid något vägshål. Då isen på sjön Nätterhövden bar, hade man nära till Moen över från Sneremåla. Även äldre folk gick ibland till Jödde för att köpa sej ett kvantum brännvin, om det hade kommit oväntat främmande eller man behövde det som kreatursmedicin eller annat.-
70.